

ДІАГНОСТИКА ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

DIAGNOSTICS OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF FUTURE TEACHERS IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING IN A HIGHER EDUCATION INSTITUTION

У статті обґрунтовані можливості педагогічної діагностики в підвищенні якості впливу професійної підготовки на професійне зростання майбутніх педагогів в умовах освітнього процесу закладу вищої освіти. Розкрито сутність, основні напрямки гармонізації професійної підготовки з процесом діагностування як важливого ресурсу створення необхідних умов для професійного становлення студентів у освітньому процесі; конкретизовано сутність понять «діагностика», «професійна підготовка діагностичної орієнтованості», «діагностична діяльність», «технологія діагностування професійного становлення майбутніх педагогів».

Діагностування трактується як процес з'ясування умов й обставин, за яких протікає професійна підготовка, отримання чіткого уявлення про її стан, причини, які сприяють чи перешкоджають професійному становленню особистості. Схарактеризовані особливості діагностування в процесі професійної підготовки; конкретизовані сутність, зміст, технології та технологічний інструментарій виміру рівнів професійного зростання майбутніх педагогів в умовах освітнього процесу. Діагностика професійного становлення студентів трактується як систематичний, цілеспрямований і організований процес виявлення динаміки рівнів їх професійно-творчого зростання в умовах професійної підготовки. Професійна підготовка майбутніх педагогів діагностичної спрямованості представлена як систематичний, цілеспрямований і організований процес, спрямований на діагностування результативності її впливу на динаміку рівнів професійного зростання студентів в умовах закладу вищої освіти.

Діагностична діяльність розглядається як особливий процес моделювання професійної події з метою виміру сформованості професійних якостей і відтворення досвіду діагностичних дій у різних діагностичних обставинах. Конкретизовані можливості, функції діагностики та засоби впливу її на організацію професійної підготовки й професійне становлення студентів як важливого чинника формування творчої особистості в умовах закладу вищої освіти. Виявлено, що організація професійної підготовки діагностичної орієнтованості збагачує студентів новими ідеями, стимулює до пошуку нестандартних способів діагностичних дій, забезпечує можливості з'ясувати важливість у зборі інформації про стан власного професійного розвитку й характер впливу професійної підготовки на рівень їхнього професійного зростання в умовах освітнього процесу закладу вищої освіти.

Ключові слова: педагогічна діагностика, діагностична діяльність, професійна підготовка діагностичної орієнтованості, діагностичний інструментарій, рівні професійного становлення особистості.

The article substantiates the possibilities of pedagogical diagnostics in improving the quality of the impact of professional training on the professional growth of future teachers in the educational process of a higher education institution. The essence and main directions of harmonizing professional training with the diagnostic process as an important resource for creating the necessary conditions for the professional development of students in the educational process are revealed; the essence of the concepts of "diagnostics", "professional training of diagnostic orientation", "diagnostic activity", "technology of diagnosing the professional development of future teachers" is specified.

Diagnosis is interpreted as the process of clarifying the conditions and circumstances under which professional training takes place, obtaining a clear idea of its state, the reasons that contribute to or hinder the professional development of an individual. The features of diagnosis in the process of professional training are characterized; the essence, content, technologies and technological tools for measuring the levels of professional growth of future teachers in the conditions of the educational process are specified. Diagnostics of students' professional development is interpreted as a systematic, purposeful and organized process of identifying the dynamics of the levels of their professional and creative growth in the conditions of professional training. Professional training of future teachers of a diagnostic orientation is presented as a systematic, purposeful and organized process aimed at diagnosing the effectiveness of its influence on the dynamics of the levels of professional growth of students in the conditions of a higher education institution.

Diagnostic activity is considered as a special process of modeling a professional event in order to measure the formation of professional qualities and reproduce the experience of diagnostic actions in various diagnostic circumstances. The possibilities, functions of diagnostics and means of its influence on the organization of professional training and the professional development of students as an important factor in the formation of a creative personality in the conditions of a higher education institution are specified. It was found that the organization of professional training of diagnostic orientation enriches students with new ideas, stimulates the search for non-standard methods of diagnostic actions, provides opportunities to understand the importance of collecting information about the state of one's own professional development and the nature of the influence of professional training on the level of their professional growth in the conditions of the educational process of a higher education institution.

Key words: pedagogical diagnostics, diagnostic activity, professional training of diagnostic orientation, diagnostic tools, levels of professional development of the individual.

УДК [378.147:37.011.3-051]:159.9.072
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2025/82.2.27>

Чувасов М.О.,
докт. філос.,
докторант
Центральноукраїнського державного
університету імені Володимира
Винниченка

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Зміни в сучасному освітньому просторі, криза у духовній сфері професійної діяльності й освіти стимулюють необхідність оновлення й підвищення якості професійної підготовки майбутніх педагогів, акцентування уваги освітнього процесу на їх професійному зростанні, пошуку внутрішніх ресурсів, що забезпечують результативність підготовки студентів до творчої педагогічної діяльності.

Нові тенденції в реформуванні системи підготовки педагогічних кадрів актуалізується проблема пошуку нових ресурсів забезпечення ефективного впливу освітнього процесу на професійне становлення майбутніх педагогів, збагачення їх творчого потенціалу та готовності до управління власним професійним зростанням. Майбутній педагог має управляти процесом власного професійного становлення, розкриття своїх можливостей і здібностей, особливостей інтелектуально-емоційного розвитку, професійних мотивів і установок на творчу педагогічну працю. Одним із механізмів управління професійним становлення майбутніх педагогів є діагностування.

Сьогодні професійному зростанню майбутніх педагогів в умовах освітнього процесу необхідно приділяти не менш уваги чим навчанню основам наук. Стержневим напрямком у вирішенні цієї проблеми є гармонізація навчальної і діагностичної діяльності в освітньому процесі й формування у студентів механізмів внутрішньої потреби та установки на діагностування власного професійного зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблемам педагогічної діагностики, ролі діагностичної діяльності в професійної підготовки майбутніх фахівців приділяли значну увагу вітчизняні дослідники: В. Бербец, Г. Гац, Л. Іщенко, С. Мартиненко та ін.; теоретичному обґрунтуванню різних напрямків діагностичної діяльності: О. Мельник, І. Новик, Н. Фоменко, Г. Цехмістрова, Ю. Шапран та ін. У своїх працях вони розглядають педагогічну діагностику, діагностичну діяльність у тісному зв'язку з проблемами якості професійної підготовки, відмічаючи необхідність виявлення й теоретичного обґрунтування їх можливостей у підвищенні якості освітнього процесу, необхідності застосування діагностичних методик у вимірі рівнів професійного зростання особистості в умовах закладу вищої освіти. Проблеми модернізації професійної підготовки надають велике значення закордонні дослідники: Lunpey M., Maaranen K., Patterson C. та ін. M. Lunpey професійну підготовку пов'язує з діагностуванням, стверджуючи, що для здійснення точного діагностування необхідне критичне мислення дослідника, яке має поєднуватися зі знаннями з предметної галузі [6, с. 82].

C. Patterson зазначає, що особливість професійної підготовки полягає в мотивації студентів,

а не у змісті навчальної дисципліни, тому, що вони відкривають значення цих знань для себе, а потім співвідносять його зі змістом [8, с. 94]. Діагностичний аспект професійної підготовки підтримує й К. Maaranen, зазначаючи, що метою педагогічної освіти є підготовка учителів, які володіють науково-дослідним мисленням, що безпосередньо впливає на їх професійну діяльність [7, с. 487].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. З метою перевірки продуктивності професійної підготовки у творчому становленні майбутніх педагогів постає нагальною потреба у діагностиці впливу освітнього процесу на професійне їх становлення. Засобом вимірювання продуктивності цього процесу є педагогічна діагностика. Опановування теоретичними основами педагогічної діагностики та досвідом діагностичної діяльності актуалізують необхідність вивчення характеру впливу освітнього процесу на професійне становлення майбутніх педагогів й забезпечення якості вищої освіти.

Метою статті є виявлення ролі діагностики в професійному становленні майбутніх педагогів і аналіз можливостей діагностування як важливого фактору формування творчої особистості в умовах професійної підготовки закладу вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні суттєвого значення мають проблеми, в яких висвітлюються теми професійної підготовки студентів закладів вищої освіти, різні аспекти впливу освітнього процесу на їх професійне становлення. Так, О. Акімов передбачає необхідність використання в професійній підготовці засобів діагностування для виявлення творчих задатків й формування наявних та потенційних здібностей студентів [1]. На думку С. Мартиненко діагностична діяльність є вагомим складником професійної діяльності, що зумовлює необхідність цілеспрямованої підготовки майбутніх вчителів до діагностичної педагогічної діяльності [3]. І. Бех наголошує на необхідності систематичного відстеження процесу формування професійної компетентності майбутніх фахівців [2, с. 28]. Ми поділяємо думку вчених про важливість й необхідність своєчасного діагностування індивідуальних особливостей студентів, що позитивно впливає на якість професійної підготовки й продуктивність професійного становлення майбутніх педагогів.

Поняття «діагностика» трактується як перевірка результатів навчання, збір, аналіз, інтерпретація різних даних задля виявлення стану і прогнозування динаміки розвитку освітніх процесів (В. Галузяк, І. Холковська, К. Інгенкамп), прояснення всіх обставин протікання освітнього процесу, точне визнання його результатів (Н. Георгян, Т. Садова); виявлення перебігів і результатів навчання, сформованість умінь студентів (С. Гончаренко, В. Євдокимов, О. Пехота, І. Прокопенко,

С. Сисоєва). Діагностика, на їх думку, виявляє результати у зв'язку зі шляхами, способами їх визначення, наголошуючи на тенденціях й динаміці формування продуктів освітнього процесу.

Нові цілі й завдання вищої освіти в підготовці кваліфікованих кадрів зумовлюють й нову стратегію підготовки майбутніх педагогів до самостійної професійної праці. Сутність цієї стратегії полягає не тільки в опануванні знань заради знань, а в об'єктивному вимірі досягнень особистості у ході освітнього процесу в професійному становленні, здатної досягти власними зусиллями й своєчасною самодіагностикою продуктивності професійного розвитку, установки на розвиток потреби в постійному самовдосконаленні власної особистості. Основою цієї стратегії є діагностування професійного становлення майбутніх педагогів засобами використання діагностичного інструментарію, об'єктивний вимір власних досягнень особистості в професійному зростанні й продуктивності впливу професійної підготовки на цей процес в умовах закладу вищої освіти.

Професійна підготовка як динамічний, систематизований процес трансляції та засвоєння знань, формування практичних умінь і навичок, розвитку властивостей і професійних якостей потребує глибокого і всебічного аналізу. Предмету осмислення підлягають не лише мета, завдання, зміст підготовки педагогічних кадрів, але й пошук нових підходів до цілеспрямованої організації діагностичної діяльності, виявлення її ресурсів, що забезпечують об'єктивний вимір результативності освітнього процесу в професійному становленні студентів, розвитку їх здібностей до практичної діяльності.

Серед багатьох причин, що перешкоджають ефективному розв'язанню проблеми якісної підготовки педагогічних кадрів, можна виділити недооцінку діагностичного компонента професійної підготовки, що ґрунтується на раціональній основі діагностики її продуктивності в професійному становленні майбутніх педагогів. З метою перевірки продуктивності професійної підготовки у творчому становленні майбутніх педагогів постає нагальною потреба у діагностиці впливу освітнього процесу на професійний розвиток студентів.

Педагогічна діагностика як система методів і засобів вимірювання успішності професійного становлення майбутніх педагогів надає інформацію щодо наявності недоліків, прогалин, труднощів студентів у ході професійної підготовки, сприяє усвідомленню та пошуку оптимальних шляхів в подоланні та запобіганні їх виникнення. Значущість діагностування відмічав І. Підласий, тому що воно передбачає вивчення й пошуки оптимальних шляхів підвищення продуктивності підготовки, її двох сторін: учіння й викладання – від початку педагогічного процесу до його завершення, від заданої мети до її досягнення [4].

Дійсно, діагностування – це з'ясування умов й обставин, за яких протікає процес професійної підготовки, отримання чіткого уявлення про її стан, причини, які сприяють чи перешкоджають досягненню запланованих результатів. При цьому відбувається недооцінка аналізу досягнутих результатів.

Професійна підготовка майбутніх педагогів діагностичної спрямованості це систематичний, цілеспрямований і організований процес діагностування результативності впливу освітнього процесу на динаміку рівнів професійного зростання студентів в умовах закладу вищої освіти.

Діагностична орієнтованість професійної підготовки реалізується за такими напрямками:

- формування у майбутніх педагогів потреби та позитивного відношення до діагностичної діяльності в ході професійної підготовки;
- засвоєння теоретичних основ педагогічної діагностики, самодіагностики, конкретизація їх ролі у підвищенні продуктивності професійної підготовки в професійному зростанні особистості та виміру якості освітнього процесу;
- опанування методами діагностики та самодіагностики професійних інтересів, мотивів, здібностей, установок, виміру продуктивності професійного становлення в умовах університету.

Взаємодія й взаємозалежність професійної підготовки та діагностичної діяльності визначає збалансовану єдність якості професійного становлення майбутніх педагогів й продуктивності освітнього процесу, його позитивної динаміки в напрямі формування їх готовності до діагностичної діяльності, відповідності досягнутих результатів потребам й стандартам вищої освіти.

Діагностування – це процес у ході якого формується багаторівнева система діагностичних процедур, під час яких проводиться порівняння; це систематичне відстеження, вивчення продуктивності діагностичної діяльності; співвідношення постійних спостережень для отримання обґрунтованих уявлень про їх дійсний стан, тенденції подальшого розвитку.

Діагностування є особливим видом діяльності, спрямованим на розкриття сутності явищ, якостей, що характеризують стан досліджуваних об'єктів (суб'єктів) шляхом багатостороннього його вивчення за допомогою діагностичного інструментарію та технологій. У ході діагностування відбувається виявлення властивих об'єкту (суб'єкту) діагностичних ознак, їх зіставлення з та ідентифікація, на основі зібраних даних встановлення діагнозу про їх належність до певного виду для визначення практичних дій і процедур, прийняття яких забезпечує вплив професійної підготовки на професійне становлення майбутніх педагогів. Основою цього процесу є діагностична діяльність.

Діагностування передбачає визначення чинників, які доповнюють професійну підготовку базою даних, до кількості найбільш значущих чинників зараховують:

- професійну компетентність викладача у сфері діагностичної діяльності, що дає можливість на основі бази даних будувати найбільш ефективну професійну підготовку майбутніх педагогів;

- сприйняття й розуміння викладачем ролі педагогічної діагностики та самодіагностики в забезпеченні продуктивності освітнього процесу й професійного зростання студентів;

- опановування діагностичними технологіями, процедурами й діагностичним інструментарієм;

- здатність будувати освітній процес на основі обліку даних, які є результатом діагностики та самодіагностики стану освітнього процесу, професійного розвитку студентів та перспектив подальшого вдосконалення якості підготовки майбутніх педагогів.

Названі чинники є основою діагностичної діяльності як важливої ланки професійної підготовки, що забезпечують її продуктивність. Діагностична діяльність – це процес збору даних й вимір ступеня їх об'єктивності за допомогою діагностичних технологій, процедур, технічного інструментарію та облік діагностичної інформації про ефективність професійної підготовки й розвиток можливостей, здібностей, якостей особистості, які є основою стратегії професійного розвитку студентів, при постановці мети, плануванні, структуруванні змісту, відборі методів освітнього процесу в умовах закладу вищої освіти. Спрямованість діагностичної діяльності на збір й вимір інформації, необхідної для реалізації стратегії дій в цілепокладанні, оновленні даних, систематизації їх, моніторингу, контролю, аналізі, оцінюванні й прогнозуванні, позитивно впливає на професійне становлення майбутніх педагогів в умовах професійної підготовки.

Діагностична діяльність доповнює концепт продуктивності професійної підготовки на рівнях своєчасного виміру ефективності засвоєння освітніх стандартів й навчальних досягнень студентів у власному професійному становленні. Діагностична діяльність як важливе джерело освітнього процесу позитивно впливає на досягнення запланованої мети, створює необхідну базу даних, що слугує основою вихідною позицією для визначення пріоритетних напрямків у реалізації прогнозованих цілей в підготовці конкурентоспроможних педагогічних кадрів.

Основними характеристиками продуктивності діагностичної діяльності є своєчасне виявлення: ступеня засвоєння систематичних професійних знань; ступеня розвитку властивостей і професійних якостей, які забезпечують успішність дій

студентів у різних сферах педагогічної діяльності; рівнів готовності до творчої діяльності та ефективних практичних дій; характеру мотивації викладачів й студентів до професійної та діагностичної діяльності, бажання й потреби у використанні педагогічної діагностики та самодіагностики в практичній діяльності як інструментів об'єктивного відстеження й аналізу професійного зростання учасників освітнього процесу.

Студент, який активно проявляє себе у вирішенні не тільки навчальних задач, але й в діагностуванні якості освітнього процесу і власного професійного зростання, набуває досвід в діагностиці та самодіагностиці, у нього формуються елементи якісно нової системи навчання, коли увага акцентується не тільки на засвоєнні програмного матеріалу, а й на процесі діагностування як виміру ефективності професійних дій. Гармонізація навчальних і діагностичних завдань збагачує студентів новими ідеями, стимулює до пошуку нестандартних способів практичних дій, забезпечує можливості усвідомити сенс діагностування у зборі необхідної інформації про стан власного професійного розвитку й характер впливу професійної підготовки на рівень їхньої готовності до творчої професійної діяльності.

У ході дослідного навчання ми спиралися на те, що результативність професійної підготовки орієнтованої на діагностування є важливим джерелом підвищення продуктивності її в професійному становленні студентів як важливого чинника, що виступає її метою та результатом, який позитивно впливає на рівень педагогічного професіоналізму. Це зумовило взаємодію задач освітнього процесу й діагностування його результативності шляхом проектування освітніх програм, методичного забезпечення й психолого-педагогічного супроводу, використання діагностичного інструментарію як важливого ресурсу підвищення якості підготовки майбутніх фахівців до творчої професійної праці. Гармонізація цих зусиль спрямовано на підвищенні ролі діагностування в професійному розвитку кожного студента.

Програма дослідної роботи передбачала реалізацію професійної підготовки діагностичної орієнтованості як процесу цілеспрямованої зміни особистості під впливом діагностичних дій викладача й активної позиції студентів, спрямованих на опановування основами педагогічної діагностики та самодіагностики, методикою діагностичної діяльності і її психолого-педагогічного і методичного супроводження, своєчасного відстеження динаміки рівнів професійного становлення студентів в умовах освітнього процесу як важливого ресурсу підвищення якості професійної підготовки.

Зміст професійної підготовки був доповнений різними формами занять і способами діагностування. Практичну значущість набули: практикум

«Діагностична діяльність як важливий ресурс професійного зростання особистості», семінар «Теоретичні основи та обґрунтування методологічних підходів до діагностування професійного становлення особистості», круглий стіл на тему: «Проблеми та можливості діагностування в професійному зростанні майбутніх педагогів», майстер-клас «Моделювання діагностичних ситуацій в освітньому процесі», актуальні інтерв'ю «Нові досягнення в професійному становленні студентів», брейн-ринг «Педагогічна діагностика

і професійні досягнення», педагогічний практикум «Діагностичні технології в збагаченні професійного потенціалу студентів», відкрита кафедра «Діагностика і якість професійної підготовки».

По завершенню програми дослідного навчання була виявлена позитивна динаміка рівнів професійного становлення. Результати наведені в табл. 1.

З табл. 1 видно, що на початку дослідної роботи відсоток студентів з низьким та середнім рівнем професійної підготовленості значно переважав

Таблиця 1

Динаміка рівнів професійного становлення майбутніх педагогів після завершення програми дослідного навчання (у %)

Рівні	Динаміка професійного становлення майбутніх педагогів в освітньому процесі			
	Констатувальний етап		Формувальний етап	
	КГ (90 студ.)	ЕГ (87 студ.)	КГ (90 студ.)	ЕГ (87 студ.)
Високий	13,8	12,9	16,4	25,1
Середній	35,3	32,6	40,8	51,0
Низький	50,9	54,5	42,8	23,9

відсоток студентів з високим рівнем професійного становлення (високий рівень складав 13,8% у КГ та 12,9% в ЕГ; середній рівень – 35,3% у КГ та 32,6% в ЕГ; низький рівень – 50,9% у КГ та 54,5% в ЕГ). Зібрані факти свідчать, що за умови постійного діагностування впливу освітнього процесу на розвиток особистості, використання активних форм і методів різноманітних видів діагностичних технологій й залучення до нього студентів під час професійної підготовки завдяки установці на діагностичну діяльність і потребі їх у діагностичних діях, діагностичної грамотності й технологічної вмілості викладачів, використання діагностичного інструментарію в освітньому процесі стає можливою позитивна динаміка рівнів професійного становлення студентів.

Висновки. Продуктивність професійної підготовки в професійному становленні студентів залежить від того, як її учасники розуміють особливості, зміст, технології й володіння технічним інструментарієм діагностичної діяльності як засобів виміру ступеня зростання їх педагогічного професіоналізму. Проведене дослідження доводить, що реалізація обґрунтованих нами напрямків гармонізації професійної підготовки та діагностичної діяльності ефективно впливає на професійне становлення студентів, що досліджувалося забезпеченням взаємодії освітнього процесу і практичного діагностування, виявленням ресурсних

можливостей педагогічної діагностики у своєчасному відстеженні динаміки професійного зростання студентів в системі професійної підготовки закладу вищої освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Акімов О.В. Теоретико-методичні засади формування творчого мислення майбутніх вчителів в умовах університетської освіти: автореф. дис.... д-ра пед. наук: 13.00.04. Тернопіль, 2011. 44с.
2. Бех І.Д. Виховання особистості: монографія у 2 кн. Київ: Либідь, кн. 2 Особистісно-орієнтований підхід: науково-практичні засади, 2003. 344с.
3. Мартиненко С.М. Система підготовки вчителя початкових класів до діагностичної діяльності: автореф. д-ра пед. наук: 13.00.04. Київ, 2009. 44с.
4. Підласий І.П. Діагностика та експертиза педагогічних проектів. К.: Освіта, 2002. 165с.
5. Klug J. Modeling and training a new concept of teacher's diagnostic competence: dissertation zur Erlangung der Doktorwurde. Dartstadt, 2011. 165p.
6. Lunney M. Use of Critical Thinking in the Diagnostic Process. International Journal of Nursing Terminologies and Classifications. 2010. Vol. 21. № 2. P. 82-88.
7. Maaranen K. Teacher Students' MA Theses – A Gateway to Analytic Thinking About Teaching? A Case study of Finnish Primary School Teachers. Scandinavian Journal of Educational Research. 2010. Vol. 54. № 5. P. 487-500.
8. Patterson C.H. Humanistic education/ Englewood Cliffs. 1973. 288 p.